

Határozatok Tára

NILS WAHL
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2013. április 16.¹

C-64/12. sz. ügy

**A Firma Anton Schlecker kereskedelmi név alatt eljáró Anton Schlecker
kontra
Melitta Josefa Boedeker**

(a Hoge Raad der Nederlanden [Hollandia] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„A szerződéses kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló Római Egyezmény —
Munkaszerződés — A felek jogválasztása hiányában alkalmazandó jog — A szokásos munkavégzési hely
államának joga — Annak lehetősége, hogy e jog alkalmazását a más állammal fennálló szorosabb
kapcsolatok folytán mellőzzék — Alkalmazási kör”

I – Bevezetés

1. A jelen ügyben a Bíróságnak a szerződéses kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló, Rómában, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott egyezmény² (a továbbiakban: Római Egyezmény) 6. cikkének (2) bekezdését kell értelmeznie, amely rendelkezés azt szabályozza, hogy a felek kifejezett jogválasztásának hiányában a munkaszerződésre mely jog alkalmazandó. A Hoge Raad der Nederlanden (Hollandia) által a jelen ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések a munkavégzés helyének egyoldalú módosítását követően keletkezett azon jogvita keretébe illeszkednek, amely a német állampolgársággal és németországi lakóhellyel rendelkező, a szakmai tevékenységét több mint tizenegy éven át megszakítás nélkül és kizárólag Hollandiában gyakorló M. J. Boedeker, valamint munkáltatója, a németországi székhellyel rendelkező Firma Anton Schlecker (a továbbiakban: Schlecker) között van folyamatban.³

2. A Bíróságnak közelebbről az e rendelkezés végén szereplő azon záradék alkalmazási köréről kell határoznia, amely lehetővé teszi az e rendelkezés a) és b) pontjában kifejezetten említett kapcsolóelvek alapján kijelölt jog alkalmazásának mellőzését, amennyiben „a körülmények összessége arra utal, hogy a szerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll”, következésképpen pedig ki kell egészítenie a

1 — Eredeti nyelv: francia.

2 — HL 1980. L 266., 1. o.; magyar nyelven: HL 2005. C 334., 1. o.

3 — A 2004. augusztus 1-jén hatályba lépett, az 1980. évi egyezménynek a Bíróság által történő értelmezéséről szóló, 1988. december 19-i első jegyzőkönyv (HL 1998. C 27., 47. o.; magyar nyelven: HL 2005. C 169., 10. o.) 1. cikke értelmében a Bíróság hatáskörrel rendelkezik arra, hogy határozzon az említett egyezmény rendelkezésének értelmezésére irányuló előzetes döntéshozatal iránti kérelmekről. Ezenkívül e jegyzőkönyv 2. cikkének a) pontja szerint a Hoge Raad der Nederlanden kérheti a Bíróságtól, hogy előzetes döntést hozzon a Hoge Raad der Nederlanden előtt folyamatban lévő ügy keretében felmerülő és az említett rendelkezések értelmezésére vonatkozó kérdéssről. A Római Egyezmény időbeli hatályát illetően elegendő emlékeztetni arra, hogy a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) szóló, 2008. június 17-i 593/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL L 177., 6. o.; a továbbiakban: Róma I-rendelet), amely a Római Egyezmény helyébe lépett, csak a 2009. december 17-től kötött szerződésekre alkalmazandó (lásd e rendelet 28. cikkét). Márpedig az előzetes döntéshozatalra utaló határozatból világosan kitűnik, hogy az alapügyben vizsgált munkaszerződést ennél jóval korábbi időpontban, 1994. november 30-án kötötték.

Koelzsch-ügyben⁴ és a Voogsgeerd-ügyben⁵ hozott ítéletekből eredő ítélkezési gyakorlatot. Jóllehet ugyanis a Bíróság az ICF-ügyben⁶ hozott ítéletében már állást foglalt a Római Egyezmény 4. cikke (5) bekezdésének második mondata szerinti általános hatályú, úgynevezett „kivételi” záradék alkalmazási feltételeiről, továbbá jóllehet az említett Koelzsch- és Voogsgeerd-ügyekben hozott ítéletekben is alkalma nyílt jelentős pontosításokat tenni a 6. cikk (2) bekezdésének a) és b) pontja szerinti kapcsolóelvek hierarchiájáról, ez az első eset, hogy a Bíróságot az említett rendelkezés végén szereplő, az egyéni munkaszerződésekre jellemző úgynevezett „menekülési” záradékról („escape clause”)⁷ kérdezik.

3. A kérdés egyértelműen jelentős,⁸ mivel a munkavállalók nemzetközi mobilitásával összefüggő olyan problémakörhöz kötődik, amely az egyéni munkajogviszonyokkal kapcsolatos számos jogvita keretében felmerült. Az, hogy a nemzeti bíróságok e tekintetben különböző megoldásokat alkalmaztak, ezen kívül bizonyítja, hogy érzékenynek ítélt kérdéstről van szó. A jelen ügyben olyan megközelítés kialakítása mutatkozik szükségesnek, amely egyaránt figyelembe veszi a megoldások előreláthatóságával és a jogbiztonsággal kapcsolatos, a tárgybeli szabályozás elfogadásának alapjául szolgáló követelményeket⁹, ezzel együtt viszont a közelséggel és a munkavállaló védelmével kapcsolatos azon előírásokat is, amelyeknek a Római Egyezmény megszövegezői által megfogalmazott kívánalmakkal¹⁰, szélesebb körben pedig a Bíróság által tágabb értelemben kialakított iránymutatásokkal¹¹ összhangban bizonyos jelentőséget kell tulajdonítani.

II – Jogi háttér

4. A Római Egyezménynek „A jogválasztás szabadsága” című 3. cikke így rendelkezik:

„(1) A szerződésre a felek által választott jog az irányadó. A jogválasztásnak kifejezettnek kell lennie, vagy annak a szerződés rendelkezéseiből, illetve az eset körülményeiből kellő bizonyossággal ki kell derülnie. Választásukkal a felek a szerződés egészére vagy annak csak egy részére alkalmazandó jogot határozhatnak meg.

4 — A C-29/10. sz. ügyben 2011. március 15-én hozott ítélet (EBHT 2011., I-1595. o.).

5 — A C-384/10. sz. ügyben 2011. december 15-én hozott ítélet (EBHT 2011., I-13275. o.).

6 — A C-133/08. sz. ügyben 2009. október 6-án hozott ítélet (EBHT 2009., I-9687. o.).

7 — Ennek a jogirodalomban számos esetben előforduló kifejezésnek a használata a jelenlegi állapot szerint megfelelőbbnek tűnik számomra, mivel a kivételi záradék fogalma véleményem szerint előre meghatározza azon feltételek kivételes jellegét, amelyek mellett e rendelkezést alkalmazni lehet.

8 — A kérdés jelentősége a Római I-rendelet hatálybalépése ellenére változatlan. Nem csupán arról van szó, hogy e rendelet csak a 2009. december 17. után kötött szerződésekre alkalmazandó, hanem arról is, hogy az e rendeletben foglalt, az egyéni munkaszerződésekre irányadó kollíziós jogi szabályok (lásd a 8. cikket) lényegében ugyanazok. A Bíróság e tekintetben kapcsolatot teremtett e két jogforrás között (lásd a fent hivatkozott Koelzsch-ügyben hozott ítélet 46. pontját).

9 — A Római Egyezmény által követett célok kifejtése kapcsán utalok többek között a fent hivatkozott ICF-ügyben hozott ítélet 22. és 23. pontjára.

10 — Így a Mario Giuliano, a milánói egyetem professzora és Paul Lagarde, a Paris I egyetem professzora által írt, a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló egyezményre vonatkozó jelentésnek (HL 1980. C 282., 1. o.; a továbbiakban: a Giuliano–Lagarde-jelentés) különösen a 25. és 26. oldalán kifejtettek szerint arról van szó, hogy „megfelelőbb szabályozást alakítsanak ki az olyan jogviszonyok esetében, amelyekben az egyik szerződő fél érdekei nem egyeznek meg a másik fél érdekeivel, ezzel egyidejűleg pedig az ilyen szabályozás révén megfelelőbb védelmet biztosítsanak annak a félnek, aki szociális és gazdasági szempontból a szerződéses jogviszonyban a gyengébb félnek minősül”.

11 — Az az elgondolás, mely szerint a gyengébb felet célszerű olyan szabályokkal védelemben részesíteni, amelyek az ő érdekei szempontjából kedvezőbbek az általános szabályoknál, szélesebb körben felfedezhető a nemzetközi magánjogi szabályok összességében, és különösen visszhangra talál az Osztrák Köztársaság, a Finn Köztársaság és a Svéd Királyság csatlakozásáról szóló, 1996. november 29-i egyezmény (HL 1997. C 15., 1. o.) módosított, a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok végrehajtásáról szóló, 1968. szeptember 27-i egyezmény (HL 1972. L 299., 32. o.; magyar nyelvű különkiadás 17. fejezet, 1. kötet, 146. o.; a továbbiakban: Brüsszeli Egyezmény) rendelkezéseinek értelmezése keretében (lásd többek között a 133/81. sz. Ivenel-ügyben 1982. május 26-án hozott ítélet [EBHT 1982., 1891. o.] 14. pontját; a C-125/92. sz., Mulox IBC ügyben 1993. július 13-án hozott ítélet [EBHT 1993., I-4075. o.] 18. pontját; a C-383/95. sz. Rutten-ügyben 1997. január 9-én hozott ítélet [EBHT 1997., I-57. o.] 22. pontját; a C-37/00. sz. Weber-ügyben 2002. február 27-én hozott ítélet [EBHT 2002., I-2013. o.] 40. pontját, valamint a C-437/00. sz. Pugliese-ügyben 2003. április 10-én hozott ítélet [EBHT 2003., I-3573. o.] 18. pontját), valamint a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet (HL 2001. L 12., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 19. fejezet, 4. kötet, 42. o.) értelmezése keretében (lásd többek között a C-154/11. sz. Mahamdia-ügyben 2012. július 19-én hozott ítélet 44. és 46. pontját).

[...]

5. A jogválasztás hiányának esetére a Római Egyezmény 4. cikke az alkalmazandó jog meghatározása szempontjából valamennyi szerződés tekintetében közös általános kritériumról rendelkezik, vagyis azt az államot jelöli ki, amelyhez a szerződés a legszorosabban kapcsolódik, ehhez pedig bizonyos számú olyan különleges kritériumot társít, amelyek alapján vélelmezhető, hogy a szerződés melyik állammal áll ilyen kapcsolatban. E cikk szövege a következő:

„(1) Amennyiben a szerződésre alkalmazandó jogról nem született a 3. cikk szerint megállapodás, úgy a szerződésre azon ország joga az irányadó, amelyhez az a legszorosabban kapcsolódik. [...]

[...]

(5) A (2) bekezdés nem alkalmazható, ha nem állapítható meg a jellemző szolgáltatás. A (2), (3) és (4) bekezdés szerinti vélelmek nem alkalmazhatóak, ha a körülmények összessége arra utal, hogy a szerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll.”

6. A Római Egyezmény 6. cikke az egyéni munkaszerződésekre irányadó olyan különleges kollíziós szabályokat tartalmaz, amelyek eltérnek a jogválasztás szabadságára vonatkozó 3. cikkben, valamint e jognak a jogválasztás hiányában történő meghatározásával kapcsolatos kritériumokra vonatkozó 4. cikkben foglalt általános szabályoktól. Így a 6. cikk szövege a következő:

„(1) A 3. cikk rendelkezései ellenére, munkaszerződés esetében a felek jogválasztása nem eredményezheti azt, hogy a munkavállalót megfosztják az azon jog kötelező szabályai által biztosított védelemtől, amely jogválasztás hiányában a (2) bekezdés alapján alkalmazandó lenne.

(2) A 4. cikk rendelkezéseitől eltérve, a 3. cikk szerinti jogválasztás hiányában a munkaszerződésre az alábbiak az irányadók:

- a) azon ország joga, ahol a munkavállaló a szerződés teljesítéseként a munkáját rendszerint végzi, még ha ideiglenesen egy másik országba küldték is ki; vagy
- b) ha a munkavállaló munkáját rendszerint nem egy és ugyanazon országban végzi, úgy azon telephely szerinti ország joga, ahol a munkavállalót alkalmazták,

hacsak a körülmények összessége arra nem utal, hogy a szerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll, amely esetben a szerződésre e másik ország joga az irányadó.”

III – A jogvita alapját képező tényállás és az alapeljárás

7. A Schlecker a német jog hatálya alá tartozó társaság, amely drogériai termékek értékesítésével foglalkozik. Jóllehet Németországban alapították, az Európai Unió több tagállamában fiókteleppel rendelkezik.

8. A német állampolgár és németországi lakóhellyel rendelkező M.J. Boedeker az első munkaszerződése értelmében 1979. december 1-jétől 1994. január 1-jéig állt a Schlecker alkalmazásában, munkáját pedig Németországban végezte.

9. Az 1994. november 30-án megkötött új munkaszerződés értelmében M.J. Boedeker 1995. március 1-jétől 2006 nyaráig az egész hollandiai területért felelős értékesítési üzletvezetőként („Geschäftsführerin/Vertrieb”) állt a Schlecker alkalmazásában, ennek keretében pedig ténylegesen Hollandiában gyakorolta tevékenységét.

10. A 2006. június 19-én kelt levélben a Schlecker többek között arról tájékoztatta M. J. Boedekert, hogy a hollandiai üzletvezetőként betöltött munkaköre 2006. június 30-tól megszűnik, és felhívta őt, hogy változatlan szerződéses feltételek mellett 2006. július 1-jétől kezdve területi könyvvizsgálati vezetőként („Bereichsleiterin Revision”) dolgozzon a németországi Dortmundban.

11. Jóllehet 2006. július 4-én panaszt nyújtott be a munkavégzési helyének ezen egyoldalú módosítása („Änderungskündigung”) ellen, M. J. Boedeker megjelent Dortmundban a területi vezetői munkakör betöltése céljából.

12. 2006. július 5-én M. J. Boedeker betegszabadságra távozott.

13. 2006. augusztus 16-tól a német egészségbiztosítási pénztár által nyújtott ellátásokat vett igénybe.

14. Ezt követően a felek különböző bírósági eljárásokat indítottak egymással szemben.

15. Ezen eljárások egyikében az ügy érdeméről határozó Kantonrechter te Tiel helyt adott az M. J. Boedeker által annak megállapítása iránt előterjesztett kérelemnek, hogy a közte és a Schlecker között létrejött munkaszerződésre a holland jog irányadó, továbbá 2007. december 15-i hatállyal megszüntette az említett munkaszerződést, és M. J. Boedeker javára bruttó 557 651,52 euró összegű végkielégítést ítelt meg.

16. A Schlecker fellebbezése alapján eljáró Gerechtshof te Arnhem 2009. december 15-i határozatában a szerződésre irányadó jog meghatározását illetően helybenhagyta a Kantonrechter te Tiel határozatát. Megállapította többek között, hogy a felek a szerződés megkötésének időpontjában nem voltak, illetve nem kellően voltak tisztában azzal, hogy a munkaszerződés esetleg határon átnyúló jelleget ölthet, a tényállást pedig nem lehet utólag akként értelmezni, hogy az a német jog hallgatólagos választására utal. Ezenkívül úgy ítélte meg, hogy a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének a) pontja értelmében a Schlecker és az M. J. Boedeker között létrejött munkaszerződésre főszabály szerint a holland jog irányadó, továbbá hogy a Schlecker által előadott különböző tények nem minősülnek olyan körülményeknek, amelyek alátámaszthatnák, hogy a munkaszerződés Németországgal Hollandiához képest szorosabb kapcsolatban áll.

17. A munkaszerződésre irányadó jog kérdésében állást foglaló Gerechtshof te Arnhem jogerős ítélete ellen előterjesztett felülvizsgálati kérelem alapján eljáró Hoge Raad der Nederlanden megállapította, hogy kétségei vannak a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének végén szereplő azon záradék alkalmazási körének értelmezésével kapcsolatban, amely lehetővé teszi az ezen egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének a) és b) pontjában kifejezetten említett kapcsolóelvek alapján kijelölt jog alkalmazásának mellőzését, amennyiben a körülmények összessége arra utal, hogy a munkaszerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll.

IV – Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések és a Bíróság előtti eljárás

18. Ilyen körülmények között a Hoge Raad der Nederlanden akként határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:

„1) Úgy kell-e értelmezni a Római Egyezmény 6. cikkének (2) bekezdését, hogy abban az esetben, ha a munkavállaló valamely munkaszerződés tárgyát képező munkát nemcsak rendszerint, hanem huzamosan és megszakítás nélkül egy és ugyanazon országban végzi, kivétel nélkül ezen ország joga az irányadó, akkor is, ha minden egyéb körülmény arra utal, hogy a munkaszerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll?

2) Az első kérdésre adandó igenlő válaszhoz szükség van-e arra, hogy a munkáltatónak és a munkavállalónak a munkaszerződés megkötésekor vagy legalább a munka megkezdésekor arra irányuljon a szándéka, vagy legalábbis tisztában legyenek azzal, hogy a munkavégzésre huzamosan és megszakítás nélkül egy és ugyanazon országban kerül sor?”

19. Írásbeli észrevételeket terjesztett elő az alapügy alperese, a Holland Királyság, az Osztrák Köztársaság, valamint az Európai Bizottság. Tárgyalás tartása iránti kérelmet senki nem terjesztett elő.

V – Jogi elemzés

20. Ahhoz, hogy választ adhassunk a kérdést előterjesztő bíróság által feltett kérdésekre, amelyek lényegében a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének második albekezdésében szabályozott eltérés alkalmazási körére vonatkoznak, szükségesnek érzem bizonyos pontosításokat tenni azzal kapcsolatban, ami felfogásom szerint az ezen egyezmény által – ahogyan azt a Bíróság értelmezte – az egyéni munkaszerződésekre irányadó jog meghatározása céljából kialakított mechanizmus szerkezetét képezi.

A – Az egyéni munkaszerződésekre irányadó jog meghatározására irányuló, a Római Egyezmény által kialakított mechanizmus szerkezetéről

21. Emlékeztetek arra, hogy a Római Egyezmény 3. cikke értelmében a szerződéses kötelmi viszonyokra irányadó jog meghatározását a felek akaratszabadságának elve határozza meg. A felek általi jogválasztás hiánya esetére ezen egyezmény 4. cikke az alkalmazandó jog meghatározásának kritériumaként és általános elveként¹² azon ország kritériumát írja elő, amelyhez a szerződés a „legszorosabban kapcsolódik”, e kritériumhoz pedig a (2)–(4) bekezdés bizonyos számú vélelmet társít. E 4. cikk (5) bekezdése olyan kivételi záradékról rendelkezik, amely lehetővé teszi az említett vélelmek alkalmazásának mellőzését. E kollíziós szabályokat elvontaknak és semlegeseknek kell tekinteni, amennyiben nem céljuk, hogy a szerződésben részes egyik felet a másik fél rovására előnyben részesítsék. Ezért a szóba kerülő jogrendszerek anyagi jogi szabályait az irányadó jog meghatározása során nem veszik figyelembe.

22. Ugyanakkor a fogyasztói szerződésekre irányadó jog meghatározása szabályainak (az 5. cikk) mintájára a Római Egyezmény 6. cikke az egyéni munkaszerződések tárgyában is különleges kollíziós szabályokat tartalmaz. A Római Egyezmény megszövegezői által követett céllal¹³ összhangban így általánosan elfogadott, hogy az e tárgyra vonatkozó kollíziós jogi szabályok az egyezmény 3. és 4. cikkében foglalt általános szabályoktól eltérően nem teljesen semlegesek, hanem a munkavállaló védelmének elgondolása köré rendeződnek. Így a Bíróság a Brüsszeli Egyezmény értelmezése során levezetett elvekből kiindulva kimondta, hogy a Római Egyezmény 6. cikkének az a célja, hogy megfelelő védelmet biztosítson a munkavállalónak.¹⁴

23. E sajátosság az említett egyezmény 6. cikkében két alapvető jelentőségű tényezőben nyilvánul meg.

24. Először is, a Római Egyezmény 6. cikkének (1) bekezdése az akaratszabadság elvének jelentős korlátozását tartalmazza. E rendelkezés ugyanis kimondja, hogy a 3. cikktől eltérően, a szerződésben részes felek a megállapodásukkal nem foszthatják meg a munkavállalót az azon jog feltétlenül érvényesítendő szabályai által biztosított védelemtől, amely jogválasztás hiányában a szerződésre alkalmazandó lenne. Ha a bíróságnak olyan szerződést kell vizsgálnia, amelynek kapcsán a felek jelezték az arra irányadó joggal kapcsolatos választásukat, először meg kell határoznia, hogy a 6. cikk

12 — Lásd a fent hivatkozott ICF-ügyben hozott ítélet 26. pontját.

13 — Lásd többek között a Giuliano–Lagarde-jelentés 25. oldalát.

14 — Lásd a fent hivatkozott Koelzsch-ügyben hozott ítélet 42. pontját.

(2) bekezdésében meghatározott szempontok alapján jogválasztás hiányában mely jog lenne irányadó a munkaszerződésre, majd ezt követően meg kell vizsgálni, hogy e jog tartalmaz-e a munkavállalók védelmét szolgáló, feltétlenül érvényesítendő szabályokat, végül pedig e szabályok közül alkalmaznia kell azokat, amelyek a munkavállalókra kedvezőbbek, mint a választott jog vonatkozó szabályai, a fennmaradó kérdésekre pedig továbbra is ez utóbbi jogot kell alkalmaznia.

25. Véleményem szerint különösen e rendelkezésben jut kifejezésre a Római Egyezmény megszővegezői által követett¹⁵, a szociális és gazdasági szempontból hagyományosan gyengébb félnek tekintett munkavállalók védelmére irányuló cél. A munkaviszonyra jellemző alárendeltségi viszonyt figyelembe véve ugyanis a munkavállaló azt a kockázatot vállalja, hogy a munkáltató olyan ország jogának alkalmazását írja elő vele szemben, amely nem áll semmilyen objektív kapcsolatban a felek között fennálló valós szerződéses viszonytal.

26. Mint azt már hangsúlyozták, a munkaszerződések esetében irányadó kapcsolóelv a közelség alapelv, amennyiben a Római Egyezmény azon ország meghatározására törekszik, amelyhez a munkaszerződés a legszorosabban kapcsolódik.¹⁶ A cél nem a munkavállaló módszeres előnyben részesítése, hanem inkább az általa történő védelemben részesítése, hogy alkalmazhatóvá teszik vele szemben a legjelentősebb kapcsolóelvet megfelelő, vagyis azon szociális környezet szerinti jog feltétlenül érvényesítendő szabályait, amelyben a munkajogviszonyának hatásai megnyilvánulnak.¹⁷

27. Ezért, amennyiben a felek kifejezésre juttatták a munkaszerződésre irányadó joggal kapcsolatos választásukat, a bíróságnak meg kell győződnie arról, hogy e jog nem vonja meg a munkavállalótól azt a jogi védelmet, amelyet azon jog feltétlenül érvényesítendő rendelkezései biztosítanak számára, amelyhez a munkaszerződés a legközelebb áll, vagyis amely „objektíve irányadó” jognak minősíthető.

28. Másodszor, a Római Egyezmény 6. cikkének (2) bekezdése olyan különleges kapcsolóelveket határoz meg, amelyek a felek jogválasztásának hiányában lehetővé teszik a szerződésre irányadó jog meghatározását.

29. E kritériumoknak vagy az az ország felel meg, ahol a munkavállaló „a munkáját rendszerint végzi” [a 6. cikk (2) bekezdésének a) pontja], vagy pedig ennek hiányában „azon telephely szerinti ország [...], ahol a munkavállalót alkalmazták” [a 6. cikk (2) bekezdésének b) pontja], azzal a pontosítással, hogy a Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint elsődlegesen az előbbi kritériumot kell figyelembe venni¹⁸. Ezenkívül e (2) bekezdés előírja, hogy e két kapcsolóelv nem alkalmazható, amennyiben a körülmények összessége arra utal, hogy a munkaszerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll, amely esetben a szerződésre e másik ország joga az irányadó¹⁹.

30. Így a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének szövegéből kitűnik, hogy ha a nemzeti bíróságnak azt kell meghatároznia, hogy a felek kifejezett választása hiányában mely jog irányadó a szerződésre, a közelség elvének megfelelően azt kell eldöntenie, hogy melyik az a jog, amely a szerződéssel objektíve a legszorosabb kapcsolatban áll.

31. Ennek érdekében a bíróságnak azt a helyet kell meghatároznia, amely szerinte a szerződéses jogviszony súlypontját képezi, tekintettel a 6. cikk (2) bekezdésének a) pontjában (a szokásos munkavégzési hely) és b) pontjában (az alkalmazási hely) meghatározott kritériumokra, viszont nem csupán ezekre, mivel e cikk szövegéből világosan kitűnik, hogy a bíróság mellőzheti az e rendelkezések szerinti kapcsolóelvek alkalmazását, amennyiben a körülmények összessége arra utal, hogy a munkaszerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll.

15 — Lásd a Giuliano–Lagarde-jelentés 25. és 26. oldalán kifejtett megfontolásokat.

16 — Lásd e tekintetben Lagarde, P., „Convention de Rome”, *Répertoire de droit communautaire Dalloz*, 1992., 85. pont.

17 — Pataut, É., „Conflits de loi en droit du travail”, *Jurisclasser droit international*, 573-10. kötet, 2008. november, 14. pont.

18 — Lásd a fent hivatkozott Voogsgeerd-ügyben hozott ítélet 32. pontját.

19 — Lásd a fent hivatkozott Koezschl-ügyben hozott ítélet 36. pontját.

32. Ellentétben a Római Egyezmény 6. cikkének (1) bekezdése keretében tett megjegyzéssel, a gyengébbnek ítélt fél védelmének elve nem követeli meg a bíróságtól, hogy az irányadó jog meghatározásának alapjául szolgáló, az ugyanezen cikk (2) bekezdésében említett kritériumok alkalmazása során összehasonlítsa az egymással szemben álló jogok feltétlenül érvényesítendő rendelkezéseinek anyagi jogi tartalmát, és e rendelkezések közül azt alkalmazza, amely az adott ügy sajátos körülményeire tekintettel a legelőnyösebbnek tűnik számára. A *favor laboratoris* elvének tiszteletben tartását azon jog feltétlenül érvényesítendő rendelkezéseinek alkalmazása biztosítja, amellyel a munkaszerződés a legszorosabb kapcsolatban áll, és nem szükségképpen azon jog alkalmazása, amely a munkavállaló számára a legelőnyösebbnek bizonyul²⁰. Úgy vélem ugyanis, hogy a Római Egyezmény 6. cikkének egyszerre két célkitűzésnek kell megfelelnie, vagyis egyrészt a munkavállaló védelmére irányuló törekvésnek, ami a közelség elve értelmében azon ország kijelölése mellett szól, amellyel a munkaszerződés a legszorosabb kapcsolatban áll, másrészt pedig a jogbiztonság célkitűzésének, amely olyan kritériumok kijelölésével valósul meg, amelyek lehetővé teszik a jogválasztás hiányában a szerződésre irányadó jog meghatározását.

33. A Római Egyezmény 6. cikkének egyes bekezdéseiben külön-külön említett esetek szemléltetése érdekében példaként egy Svédországban alapított társaság és egy luxemburgi lakos között létrejött olyan munkaszerződést veszek alapul, amelyet Luxemburgban kötöttek, és amelyet rendszeres és állandó jelleggel ott is teljesítenek.

34. Mindenekelőtt képzeljük el, hogy a felek a Római Egyezmény 3. cikkéből eredő követelményekkel összhangban, kifejezetten és kellő bizonyossággal a svéd jogot választották a munkaszerződésre irányadó jogként. E választás ellenére lehet, hogy a (2) bekezdésben említett kritériumok alapján objektíve irányadó jognak a luxemburgi jogot kell tekinteni. Következésképpen, ha például a munkavállaló munkaviszonyának megszüntetése következtében jogvita keletkezik, az eljáró bíróságnak a jogvitához közvetlenül kapcsolódó normatív elemek egyfajta összehasonlító vizsgálata révén el kell döntenie, hogy a luxemburgi jog tartalmaz-e a munkavállaló védelmét szolgáló, a svéd jogban foglalt rendelkezéseknél kedvezőbb, feltétlenül érvényesítendő rendelkezéseket, így például olyanokat, amelyek többek között a munkaviszonyt megszüntető határozat kapcsán a felmondási időre vagy a végkielégítésre vonatkoznak. Ha tartalmaz, a bíróság feladata, hogy ne a svéd jog releváns rendelkezéseit, hanem a luxemburgi jogot alkalmazza. Ellenkező esetben továbbra is a svéd jogot kell alkalmaznia, mivel a munkaszerződésben részes felek mindig megállapodhatnak abban, hogy a munkavállalóval szemben a számára kedvezőbb rendelkezéseket alkalmazzák.

35. Ezzel szemben akkor, ha a felek nem jelezték kifejezetten és egyértelműen valamely jog alkalmazására irányuló választásukat, mindenképp a 6. cikk (2) bekezdésében meghatározott kritériumok alapján objektíve kijelölt jog, vagyis a luxemburgi jog az irányadó. Ez esetben a munkavállaló nem követelheti a svéd rendelkezések alkalmazását, amelyek pedig adott esetben kedvezőbbek lehetnek számára.

36. Végeredményben hangsúlyozni szeretném, hogy jóllehet a szerződésre irányadó jog meghatározásának szabályai figyelembe veszik a munkajogviszony sajátos jellegét, e szabályok véleményem szerint nem eredményezhetik azt, hogy a munkavállaló javára minden esetben és a jogvita jellegétől függetlenül azt a nemzeti jogot alkalmazzák, amely az egymással szemben álló valamennyi jog közül és az adott ügy sajátos körülményeire tekintettel a legkedvezőbb. Ellentétben azzal, ami a fent hivatkozott Koezschl-ügyben és a fent hivatkozott Voogsgeerd-ügyben hozott ítéletek alapjául szolgáló tényállásokból első látásra levezethető, a Bíróság a munkavállaló „megfelelő”, azaz nem szükségképpen optimális vagy „kedvezményes” védelmére irányuló, világosan kifejezésre juttatott törekvés keretében,

20 — Ebben az értelemben megállapítást nyert, hogy a közelség elve alapján a „legigazságosabb” jognak a „legközelebbi” jog, nem pedig az anyagi jogi tartalma szempontjából „legjobb” jog minősül (Ballarino, T. és Romano, G. P., „Le principe de proximité chez Paul Lagarde”, *Le droit international privé: esprit et méthodes – Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*, Dalloz, 2005., 2. o.).

továbbá a Brüsszeli Egyezményben meghatározott joghatósági szabályok értelmezése során a Bíróság által már levezetett megfontolásokból kiindulva állapította meg, hogy „a lehető legnagyobb mértékben biztosítani kell a munka védelmére vonatkozóan ezen országok jogában előírt szabályok tiszteletben tartását”²¹.

37. Az ettől eltérő értelmezés véleményem szerint jelentős hátrányt okozna a jogbiztonság és az egyéni munkaszerződésekre irányadó jog meghatározásának mechanizmusa keretében alkalmazott megoldások előreláthatósága szempontjából, abban az értelemben, hogy a jogvita természetétől és a bíróság általi határozathozatal időpontjától függően a legkedvezőbbnek minősített jog nem lenne szükségképpen ugyanaz. E tekintetben ugyanis nem téveszthető szem elől, hogy a munkaszerződés a megkötésének helyére, továbbá az azt megkötő felek állampolgárságára vagy székhelyére, vagy akár a szétszórtan elhelyezkedő teljesítési helyére tekintettel potenciálisan számos országgal kapcsolatban állhat.²² Ezenkívül a munkavállalók védelmét szolgáló intézkedések összehasonlító vizsgálatának a bírósággal szembeni előírása nem csupán különösen megterhelő feladatot eredményezhet, hanem igen véletlenszerűnek is bizonyulhat. Figyelembe véve a Római Egyezmény 6. cikkének (2) bekezdése szerinti kapcsolóelvvel elvont jellegét, nehéznek tűnik előre meghatározni, hogy melyik az a jog, amely végül a legkedvezőbbnek bizonyul.

38. Másfelől úgy tűnik számomra, hogy jóllehet a Római Egyezményben meghatározott szabályok elsősorban annak elkerülését szolgálják, hogy a „law shopping” jelenségével azonosítható helyzetek jöjjenek létre a munkavállalók hátrányára, e szabályok nem eredményezhetik azt sem, hogy a munkavállaló előnyére korlátlan választási lehetőséget biztosítsanak az általa alkalmazandónak vélt anyagi jogi rendelkezéseket illetően, ezáltal pedig jelentősen esetlegessé tegyék az irányadó jog kijelölését.

39. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket e megfontolások alapján fogom megvizsgálni.

B – Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdésről

40. Első kérdésével a kérdést előterjesztő bíróság azzal kapcsolatban kér felvilágosítást, hogy milyen jelentőséget kell tulajdonítani a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének a) pontjában foglalt kapcsolóelvnek, tekintettel a bíróságot az e rendelkezés utolsó része értelmében megillető azon lehetőségre, hogy a munkaszerződésre irányadó jogként azon ország jogát jelölje ki, amellyel e szerződés a legszorosabb kapcsolatban áll. Pontosabban, e bíróság azt kívánja megtudni, hogy mi ez utóbbi rendelkezés alkalmazási köre, illetve melyek annak alkalmazási feltételei abban a különleges esetben, ha a munkavállaló a munkaszerződést rendszeresen, tartósan és megszakítás nélkül egy és ugyanazon országban teljesítette.

21 — Lásd a fent hivatkozott Koelzsch-ügyben hozott ítélet 41. és 42. pontját.

22 — Ezt bizonyítja például a fent hivatkozott Voogsgeerd-ügyben hozott ítélet alapjául szolgáló tényállás, amely ügy egy holland állampolgár és egy luxemburgi székhelyű társaság közötti, az általuk Belgiumban megkötött munkaszerződés tárgyában folyamatban lévő jogvitára vonatkozott. A szerződés teljesítése során J. Voogsgeerd a munkáltatójához szorosan kapcsolódó, viszont belgiami székhelyű másik társaságtól kapta az utasításokat.

1. A Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének második albekezdésében szereplő záradék alkalmazási köre

41. A Bíróságnak a jelen esetben olyan vitában²³ kell részt vennie, amely mind a jogirodalomban, mind pedig egyes nemzeti bíróságokon belül régóta fennáll azzal kapcsolatban, hogy a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének első albekezdésében meghatározott kapcsolóelvnek hogyan illeszkedik az e rendelkezés végén szereplő menekülési záradékhoz.

42. Lényegében két elképzelés áll szemben egymással. Az első elgondolás szerint e két rendelkezés között a kivételi elvre épülő kapcsolat áll fenn, ami azt jelenti, hogy a más országgal fennálló esetleges szorosabb kapcsolat kutatására csak kivételesen, vagyis abban az esetben kerülhet sor, ha a vélelmek olyan jog kijelölését eredményezik, amely nyilvánvalóan nem felel meg a szerződésnek. A második értelmezés szerint a szóban forgó rendelkezések között nem áll fenn hierarchikus kapcsolat, a bíróság pedig bizonyos mérlegelési mozgástérrel rendelkezik azon jog meghatározása során, amellyel az érintett szerződés a legszorosabb kapcsolatban áll.

43. A vita tétjének megértése és az okfejtésem tisztázása érdekében bemutatok egy konkrét példát, amely közel áll a Bíróság előtt folyamatban lévő jelenlegi ügysz. Olyan szerződésből indulok ki, amely Franciaországban jött létre egy francia társaság és egy francia állampolgár között, és amelyet eredetileg minden valószínűség szerint Franciaországban kellett volna teljesíteni, viszont egy igen hosszú (tíz évet meghaladó) időtartamú kirendelés keretében legnagyobb részt és folyamatosan Szaúd-Arábiában teljesítették. Ha azt az elgondolást vesszük alapul, hogy a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének végén szereplő kivételi záradéknak csak egészen másodlagos és kivételes szerepe lehet, vagyis csak akkor jöhet szóba, ha a munkaszerződés teljesítésének helye szerinti kapcsolóelv végképp nem megfelelő, ami a tartósan egy és ugyanazon helyen történő teljesítés esetén nyilvánvalóan nem így van, akkor minden további nélkül a szaúdi jogot kell alkalmazni. Ezzel szemben, ha azt az elgondolást fogadjuk el, hogy még ha a szerződés teljesítési helyének meghatározása különösen egyszerűnek is bizonyul, a bíróság akkor is jogosult ellenőrizni, hogy az említett szerződés adott esetben más országgal szorosabb kapcsolatban áll-e, a válasz már sokkal kevésbé magától értetődő, hiszen jóllehet a szerződést rendszeresen Szaúd-Arábiában teljesítették, annak számos körülménye inkább a francia jog kijelölése mellett szól.

44. Úgy vélem, hogy az alábbi okokból a második értelmezésnek kell érvényesülnie.

45. Először is az, hogy a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének a) pontja szerinti azon szabályt, mely szerint a felek kifejezett jogválasztása hiányában a szerződés teljesítésének helye szerinti jogot kell alkalmazni, a fent hivatkozott Koelzsch-ügyben és a fent hivatkozott Voogsgeerd-ügyben hozott ítéletekben foglaltak alapján szélesen kell értelmezni, nem jelenti egyben azt, hogy az említett 6. cikk (2) bekezdésének végén szereplő védelmi záradék alkalmazására csak kivételesen lehessen mód, sőt, amennyiben a szokásos munkavégzési hellyel kapcsolatban nem merül fel kétség, e záradékot egyáltalán ne lehessen alkalmazni.

46. E tekintetben emlékeztetek arra, hogy a Bíróság a fent hivatkozott Koelzsch-ügyben hozott ítéletében annak kijelentésére szorítkozott, hogy amennyiben a Római Egyezmény 6. cikkének célja a munkavállaló megfelelő védelmének biztosítása, e rendelkezést úgy kell értelmezni, mint amely a munkáltató székhelye szerinti állam joga helyett inkább azon állam jogának az alkalmazhatóságát biztosítja, ahol a munkavállaló a szakmai tevékenységét végzi.²⁴ A Bíróság ebből azt vezette le, hogy az e cikk (2) bekezdésének a) pontjában szereplő azon ország kapcsolóelvét, ahol a munkavállaló

23 — E vita nagyon hasonló ahhoz, amely a Római Egyezmény 4. cikkének (2) és (4) bekezdésében szabályozott vélelmek, valamint az ezen egyezmény 4. cikkének (5) bekezdésében biztosított azon lehetőség között fennálló viszonyt illetően keletkezett, hogy mellőzzék e vélelmek alkalmazását, amennyiben a körülmények összessége arra utal, hogy a szerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll (lásd Bot főtanácsnok 2009. május 19-i, a fent hivatkozott ICF-ügyben hozott ítéletre vonatkozó indítványának 71–73. pontját).

24 — Lásd az ítélet 42. pontját.

„rendszerint a munkáját végzi”, szélesen kell értelmezni, míg az ugyanezen cikk (2) bekezdésének a) pontjában szereplő, azon székhely kapcsolóelvét, „ahol a munkavállalót alkalmazták”, akkor kell alkalmazni, ha az eljáró bíróság nem tudja megállapítani a rendszerinti munkavégzés helye szerinti országot.²⁵

47. E megközelítés hasonló ahhoz, amelyet álláspontom szerint a fent hivatkozott Voogsgeerd-ügyben hozott ítélet követett, amennyiben a Bíróság emlékeztetett arra, hogy a munkavállaló rendszeres munkavégzési helye szerinti kapcsolóelv alkalmazásának elsőbbséget kell biztosítani.²⁶

48. Ezenkívül megjegyzem, hogy a hivatkozott ítéletek alapjául szolgáló ügyek pontosan olyan esetekre vonatkoztak, amelyekben a felek adott ország jogának (a luxemburgi jognak) az alkalmazását választották, viszont kiderült, hogy a Római Egyezmény 6. cikkének (2) bekezdése értelmében objektíve alkalmazandó jog olyan feltétlenül érvényesítendő rendelkezéseket tartalmaz, amelyek a munkavállalók magasabb szintű védelmét biztosítják, mint az eredetileg választott jogban foglalt rendelkezések. Az első ügyben előadták, hogy a munkavállalói képviselő tagjainak – akik között H. Koelzsch is szerepelt – elbocsátására vonatkozó rendelkezések Németországban magasabb szintű védelmet biztosítanak. A második ügyben azon kártérítés iránti kereset megindítására, amelyet J. Voogsgeerd terjesztett elő a korábbi munkáltatójával szemben fennálló tengerészi munkaszerződésének állítólag jogellenes felmondása miatt, a luxemburgi jog értelmében olyan három hónapos jogvesztő határidő vonatkozott, amely a Belgiumban irányadó jog szerint kizárt, sőt jogellenes lett volna.

49. Véleményem szerint, jóllehet a fent hivatkozott Koelzsch-ügyben és a fent hivatkozott Voogsgeerd-ügyben hozott ítéletekből eredő ítélkezési gyakorlatból világosan következik, hogy a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének a) pontjában meghatározott kapcsolóelvet, vagyis a munkaszerződés szokásos teljesítésének helyét a lehető legteljesebb mértékben előnyben kell részesíteni a 6. cikk (2) bekezdésének b) pontja szerinti alkalmazási helyhez képest²⁷, az ítélkezési gyakorlatból ezzel szemben nem következik, hogy az e 6. cikk (2) bekezdésének végén szereplő záradék alkalmazását is marginalizálni kellene abban az értelemben, hogy a bíróság arra csak egészen kivételes módon hivatkozhatna.

50. Úgy vélem, hogy az irányadó jog meghatározása során figyelembe veendő kritériumok között a Bíróság által elismert hierarchia kizárólag a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének a) és b) pontjában szereplő kapcsolóelveket, vagyis a teljesítési hely és az alkalmazási hely elvét érinti, és nem vonatkozik a bíróság azon lehetőségére, hogy azon ország jogát alkalmazza, amellyel a szerződés a 6. cikk (2) bekezdésének második albekezdése értelmében a legszorosabb kapcsolatban áll.

51. Ezért, jóllehet a bizonyos szintű előreláthatóság biztosítása érdekében a bíróságnak a szerződésre irányadó jogot a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének első albekezdése szerinti kapcsolóelvekből, különösen pedig a munkavégzés helyére vonatkozó, a (2) bekezdés a) pontja szerinti kapcsolóelvből kiindulva kell meghatároznia, úgy vélem, hogy a bíróság ugyanezen bekezdés második albekezdésének világos szövege alapján bármikor megállapíthatja, hogy a más országgal fennálló szorosabb kapcsolat fennállása esetén mellőzni kell e jog alkalmazását. Ez utóbbi rendelkezést véleményem szerint olyan nyitott kollíziós szabályként kell értelmezni, amely mind a szokásos munkavégzési hely szerinti jogot, mind pedig az alkalmazási hely szerinti jogot kiszoríthatja.²⁸ Másfelől

25 — Ugyanott (43. pont).

26 — Lásd az ítélet 31–41. pontját.

27 — Az alkalmazási hely mint kapcsolóelv e „marginalizálását” véleményem szerint az magyarázza, hogy a kritérium véletlenszerű vagy mesterséges jelleget ölthet, főleg viszont az, hogy a munkáltató általában teljes körű ellenőrzést gyakorol e hely meghatározása felett, ami sértheti a munkavállaló védelmének elvét.

28 — Érdekes megjegyezni, hogy a szerződéses kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló, 1980. évi Római Egyezmény közösségi jogi eszközzé történő átalakításáról, valamint naprakésszé tételéről szóló zöld könyvben (COM (2002) 654 végleges, 38. o.) szerepel, hogy „függetlenül attól, hogy a munkavállaló ugyanazon országban végzi-e a munkáját vagy sem, az egyezmény által meghatározott objektív kapcsolóelv mellőzhető a kivételi záradék (a 6. cikk (2) bekezdésének vége) révén, ami így lehetővé teszi azon hátrányos következmények elkerülését, amelyek akkor érnék a munkavállalót, ha a szerződést szigorúan a munkavégzés helyéhez kötnék”.

hangsúlyozni szeretném, hogy a Bíróság a fent hivatkozott Voogsgeerd-ügyben hozott ítéletében pontosan arra emlékeztetett, hogy a kérdést előterjesztő bíróság a munkaviszony más elemeit is figyelembe veheti akkor, ha úgy tűnik, hogy az e cikkben előírt két kapcsolóelvel összefüggő, és egyrészt a munkavégzés helyével, másrészt a munkavállalót alkalmazásba vevő vállalkozás telephelyével kapcsolatos elemek alapján arra lehet következtetni, hogy a szerződés az e kapcsolóelvekben említett államoktól eltérő állammal mutat szorosabb kapcsolatot.

52. Másodsor, úgy tűnik számomra, hogy ez az értelmezés összhangban van a Bíróság által a fent hivatkozott ICF-ügyben hozott ítéletben kialakított megoldással, amely ügy kétségkívül a Római Egyezmény 4. cikkének (5) bekezdésében foglalt, az alapügy tárgyát képezővel azonos szövegű általános hatályú kivételi záradéokra vonatkozott, viszont amely az általam később felidézendő okokból, továbbá az egyéni munkaszerződésekre irányadó jog meghatározásának különleges szabályai ellenére bizonyos jelentőséggel bír.

53. Emlékeztetek arra, hogy a Hoge Raad der Nederlanden által a fenti ügyben előterjesztett kérdések közül az ötödik pontosan azzal kapcsolatban kért felvilágosítást, hogy milyen helyet kell biztosítani a Római Egyezmény 4. cikkének (2)–(4) bekezdésében meghatározott kapcsolóelveknek, ezáltal pedig lehetséges-e az említett vélelmeket ugyanezen rendelkezés (5) bekezdésének második mondata értelmében mellőzni, amennyiben „az összes körülmény arra utal, hogy egy másik országhoz való kapcsolódás túlsúlyban van”.²⁹

54. A kérdést előterjesztő bíróság így arra várt választ a Bíróságtól, hogy a Római Egyezmény 4. cikke (5) bekezdésének második mondatában szereplő kivételt úgy kell-e értelmezni, hogy az említett 4. cikk (2)–(4) bekezdésében előírt vélelmektől kizárólag akkor lehet eltérni, ha a körülmények összességéből az derül ki, hogy az ott előírt elvek nem rendelkeznek valódi kapcsolóerővel, vagy pedig a bíróságnak akkor is el kell térnie tőlük, ha a körülményekből valamely más tagállammal fennálló szorosabb kapcsolatra lehet következtetni. Ebben az összefüggésben és az alapügyben fennálló helyzet mintájára két lehetőség volt adott. Az első, amely a Római Egyezmény 4. cikke (5) bekezdésének alkalmazását kivételes esetekre tartja fenn, csak akkor teszi lehetővé az általános vélelmek mellőzését, ha azok a szóban forgó szerződés vonatkozásában nem rendelkeznek valódi kapcsolóerővel. A második lehetőség, amely a bíróságnak sokkal nagyobb rugalmasságot enged, azon egyszerű megállapítás révén lehetővé teszi neki a 4. cikk (2)–(4) bekezdésében meghatározott vélelmek mellőzését, hogy a szóban forgó szerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll.³⁰

55. A Bíróság a Giuliano–Lagarde-jelentésre hivatkozva, továbbá úgy ítélve meg, hogy végeredményben a jog előreláthatóságával, vagyis a szerződéses viszonyokban a jogbiztonsággal kapcsolatos követelményeket összhangba kellett hozni a jog meghatározása során tanúsított bizonyos rugalmasság szükségességével, a vizsgálatának eredményeként arra a következtetésre jutott, hogy a Római Egyezmény 4. cikkének (5) bekezdését akként kell értelmezni, hogy amennyiben a körülmények összességéből egyértelműen kiderül, hogy a szerződés szorosabban kapcsolódik valamely más országhoz, mint amelyet az említett (2)–(4) bekezdésében foglalt vélelmek valamelyike kijelöl, a bíróság feladata, hogy mellőzze e kritériumok alkalmazását, és annak az országnak a jogát alkalmazza, amellyel a szerződés a legszorosabb kapcsolatban áll. A Bíróság szerint e jogkör azon kötelezettség ellenére megilleti a bíróságot, hogy mindig el kell végeznie az alkalmazandó jog meghatározását a Római Egyezmény 4. cikkének (2)–(4) bekezdésében említett vélelmek alapján, amelyek megfelelnek a jog előreláthatósága általános követelményének, és így a jogbiztonság követelményének a szerződéses viszonyokban.³¹

29 — Lásd az ítélet 19. pontját.

30 — Az e kérdéssel kapcsolatban előadott érvek összefoglalását illetően lásd a fent hivatkozott ICF-ügyben hozott ítélet 50–52. pontját.

31 — Ugyanott (58–62. pont).

56. Jóllehet a munkavállaló védelmére irányuló törekvés arra vezette a Római Egyezmény megszővegezőit, hogy az egyéni munkaszerződések tárgyában az ezen egyezmény 3. és 4. cikkében foglalt általános szabályoktól eltérő kollíziós szabályokat alkossanak, e törekvés mindenekelőtt – mint azt fentebb már említettem – nem a 6. cikk (2) bekezdése szerinti kedvező kapcsolóelvekben, hanem azon jog alkalmazásában jut kifejezésre, amellyel a munkaszerződés a legközelebbi kapcsolatban áll. A Római Egyezmény 4. cikkével összefüggésben tett megállapításhoz hasonlóan tehát a 6. cikkben foglalt szabályok is a közelség elgondolásán alapulnak.

2. A Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének második albekezdésében szereplő záradék alkalmazási feltételei

57. Az első kérdés azzal kapcsolatban merül fel, hogy a bíróság milyen feltételek mellett mellőzheti a munkaszerződés teljesítésének helye szerinti kapcsolóelv alapján meghatározott jog alkalmazását. E kérdés abból ered, hogy a Bíróság a fent hivatkozott ICF-ügyben hozott ítéletben árnyalt megközelítést alkalmazott ugyan, viszont megállapította, hogy a körülmények összességéből „egyértelműen” ki kell derülnie, hogy a szerződés szorosabban kapcsolódik valamely más országhoz, mint amelyet a Római Egyezmény 4. cikke (2)–(4) bekezdésében előírt kapcsolóelvek valamelyike meghatároz.³² E feltételt vajon a Római Egyezmény 6. cikkében szereplő záradékkal kapcsolatban is alkalmazni kell? Két okból nem gondolom, hogy így lenne.

58. Először is megjegyzem, hogy jóllehet a most már a Róma I-rendelet 4. cikkének (3) bekezdésében szereplő általános kivételi záradék a szövegében kifejezetten átveszi a „nyilvánvalóan” fordulatot³³, a konkrétan a munkaszerződésekre vonatkozó, ugyanezen rendelet 8. cikkének (4) bekezdésében szereplő rendelkezés kapcsán nem ez a helyzet³⁴. Ezt, a Római Egyezmény 4. cikkében foglalt általános kivételi záradék alkalmazásának keretek közé szorítására irányuló szándékot annál inkább bizonyítottnak vélem, hogy – mint az az előkészítő munkálatokból kitűnik – egy időben még az eltörlését is tervezték³⁵. Jóllehet a Róma I-rendelet időbeli hatálya kétségtől nem terjed ki az alapügyre, a Bíróság által a fent hivatkozott Koelzsch-ügyben hozott ítéletben kifejtett megfontolások³⁶ kiterjesztéseként úgy vélem, hogy e rendelet olyan körülményt képez, amely megerősíti a Római Egyezmény esetében kialakítandó értelmezést.

59. Másodszor, azt a feltételt, mely szerint a szorosabb kapcsolat fennállásának „egyértelműen” ki kell derülnie a körülményekből, véleményem szerint az magyarázza, hogy a Római Egyezmény 6. cikkében meghatározott szabályoktól eltérően, amelyek háttérét egyszerre képezi a közelséggel és a munkavállaló védelmével kapcsolatos elgondolás, a 4. cikk olyan, teljes mértékben semleges kollíziós szabályt állít fel, amely elsődlegesen és minden más megfontolást megelőzően az előreláthatóság és a jogbiztonság célkitűzését követi.³⁷

60. Véleményem szerint ebből az következik, hogy még ha fel is tételezzük, hogy nem vitatott, hogy a munkaszerződést tartósan, folyamatosan és megszakítás nélkül egy és ugyanazon országban teljesítették, ami főszabály szerint azt eredményezi, hogy ezen ország jogát kell alkalmazni, az egyezmény 6. cikkének (2) bekezdésének második albekezdésében szereplő rendelkezés akkor sem veszíti el létjogosultságát. Ha ugyanis a szerződés nyilvánvalóan olyan államhoz kötődik, amely nem azonos a szokásos munkavégzés helyével, továbbra is lehetséges e rendelkezés alkalmazása.

32 — Ugyanott (64. pont).

33 — E rendelkezés értelmében, „[h]a az eset valamennyi körülménye alapján egyértelmű, hogy a szerződés nyilvánvalóan szorosabban kapcsolódik egy, az (1) vagy (2) bekezdésben említettéktől eltérő országhoz, akkor e másik ország jogát kell alkalmazni”.

34 — Ez pedig annak ellenére így van, hogy azt is felvetették, hogy e szövegezésbeli eltérés az említett rendelet indokolásában szereplő magyarázat híján valószínűleg figyelmetlenségből ered (lásd Gaudemet-Tallon, H., *Jurisclasseur Droit international*, 552-15. kötet, 2009., 84. pont).

35 — Lásd a szerződéses kötetmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló, 1980. évi Római Egyezmény közösségi jogi eszközzé történő átalakításáról, valamint naprakésszé tételéről szóló, fent hivatkozott zöld könyv 28. oldalát.

36 — Lásd az ítélet 46. pontját.

37 — Lásd a jelen indítvány 21. és 22. pontjában kifejtett megfontolásokat.

61. A jelen esetben nem arról van szó, hogy marginalizálnánk azt a jelentős kapcsolóelvet, amelyet a szokásos munkavégzési hely általában képez³⁸, hanem arról, hogy a nemzeti bíróságnak lehetővé tesszük e kapcsolóelv adott esetben történő mellőzését, amennyiben az adott ügy körülményei alapján úgy tűnik, hogy a munkajogviszony súlypontja nem a munkavégzés szerinti országban található. A Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének második albekezdését védelmi mechanizmusként kell felfogni. E rendelkezés nem eredményezheti az e cikkben meghatározott kapcsolóelvek, különösen pedig a munkavégzés helyének joga szerinti erős kapcsolóelv elfedését, ezzel egyidejűleg megszüntetve a végül elfogadott megoldások bármilyen előreláthatóságát.

62. A jelen ügyben úgy tűnik, hogy a kérdést előterjesztő bíróság abból a feltevésből indult ki, mely szerint eltekintve attól a munkavégzési helytől, ahol M.J. Boedeker a Schleckerrel általa kötött szerződést megszakítás nélkül, több mint tizenegy éven át teljesítette, az összes többi körülmény arra utal, hogy Németországgal szorosabb kapcsolatok állnak fenn. E bíróság hangsúlyozza különösen, hogy a munkáltató német jogi személy; hogy a munkavállaló az alkalmazása idején Németországban rendelkezett lakóhellyel; hogy a munkavállaló lakóhelye és a munkavégzés helye közötti útiköltséget a munkáltató megtérítette; hogy az euró bevezetése előtt a munkabért német márkában fizették; hogy azt a nyugdíjbiztosítási rendszert, amelynek a munkavállaló tagja volt, német szerv igazgatta; hogy a társadalombiztosítási járulékokat Németországban fizették, valamint hogy a német nyelven megszövegezett munkaszerződés a német jog kötelező erejű rendelkezéseire utalt.

63. Ezért, mint az az első kérdés szövegéből világosan kitűnik, a kérdést előterjesztő bíróság nem szándékozott pontosításokat kérni azon körülményekről, amelyek adott esetben lehetővé tennék a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének a) pontja szerinti vélelem alkalmazásának mellőzését.

64. Másfelől tudatában vagyok, hogy egyedül a nemzeti bíróság feladata a munkaszerződés háttérét képező összes körülmény értékelése, közülük pedig annak vagy azoknak a mérlegelése, amelyek szerinte a legjelentősebbek.

65. Ugyanakkor annak érdekében, hogy a kérdést előterjesztő bíróságnak hasznos választ lehessen adni, célszerűnek tűnik bizonyos megállapításokat tenni azon paraméterekkel kapcsolatban, amelyeket a nemzeti bíróság adott esetben figyelembe vehet azon ország meghatározása során, amellyel a szerződés a legszorosabb kapcsolatban áll.

66. E tekintetben az a véleményem, hogy a konkrét esetben eljáró bíróság nem juthat automatikusan arra a következtetésre, hogy a szerződés teljesítésének helye szerinti, a Római Egyezmény 6. cikke (2) bekezdésének a) pontja értelmében kijelölt jog alkalmazását mellőzni kell önmagában amiatt, hogy a bíróság tudomására hozott egyéb releváns körülmények a számukál fogva másik országot jelölnek ki, hanem az említett körülmények mindegyikének súlyát is figyelembe kell vennie a munkaviszony súlypontjának meghatározása során.

67. A bíróság mérlegelésének tárgyát képező összes objektív körülmény közül ugyanis a szorosabb kapcsolatok fennállásának megállapítása során némelyeknek kisebb jelentőséget kell tulajdonítani, mint másoknak.

68. A teljességre törekvés nélkül úgy vélem, hogy jelentős kapcsolóelemnek minősül mindenekelőtt az az ország, ahol a munkavállaló a tevékenységéből származó jövedelmek utáni adó- és járulékfizetési kötelezettségét teljesíti, valamint az, ahol a munkavállaló a szociális biztonsági, valamint a különböző nyugdíjbiztosítási, egészségbiztosítási és rokkantsági biztosítási rendszereknek a tagja. Mint azt ugyanis a holland kormány említette, függetlenül a munkavállalók egyes kategóriáira alkalmazandó szabályoktól, a szociális biztonsági rendszerhez tartozás alapvető elve – a munkavállaló kirendelésének különleges

38 — Mint az a fent hivatkozott Koelzsch-ügyben hozott ítélet 42. pontjából kitűnik, a munkavállaló a munkavégzés helye szerinti államban látja el gazdasági és társadalmi funkcióit.

esetétől eltekintve – a *lex loci laboris*³⁹, ami magában foglalja, hogy a munkavállaló annak az országnak a szociális biztonsági rendszerébe tartozik, amelyben szokásosan a munkáját végzi. Úgy tűnik számomra, hogy a felek azáltal, hogy – mint azt az irányadó alaprendelet lehetővé teszi⁴⁰ – kivonták magukat e szabály alól, a jogviszonyuk súlypontját másik országba szándékoztak áthelyezni. Ugyanakkor – továbbra is a gazdaságilag és szociálisan gyengébbnek tekintett fél megfelelő védelmének biztosítása szempontjából – meg kell vizsgálni, hogy a szociális védelmi rendszerekhez kapcsolódás vajon a felek közös megegyezése alapján történt, vagy azt a munkavállalóval szemben előírták.

69. Hasonlóképp hajlok annak megállapítására, hogy bizonyos jelentőséget kell tulajdonítani a munkabér és a foglalkoztatási feltételek meghatározása szempontjából figyelembe vett paramétereknek. Pontosabban, a bíróság megvizsgálhatja, hogy a munkabért, valamint az egyéb foglalkoztatási feltételeket mely egyezmény, illetve mely nemzeti illetménytáblázat szerint határozták meg. E vizsgálatot véleményem szerint a munkaszerződésben és az esetleg ahhoz mellékelte, illetőleg az abban kifejezetten említett dokumentumokban foglalt adatokra hivatkozással kell elvégezni.

70. Ezzel szemben kisebb jelentőségű paraméternek minősül az a körülmény, hogy a szerződésben részes felek a szerződést adott országban kötötték meg, továbbá az, hogy a felek bizonyos állampolgársággal rendelkeznek, vagy akár az, hogy ebben vagy abban az országban választottak lakóhelyet. Hasonlóképp annak, hogy a munkaszerződést milyen nyelven szövegezték meg, vagy annak, hogy a munkaszerződés ilyen vagy olyan pénznemre utal, jóllehet ez releváns tényezőnek minősülhet, szintén nem kell meghatározó jelentőséget tulajdonítani.

71. E megfontolások összessége alapján azt javaslom, hogy a Bíróság az első kérdésre azt a választ adja, hogy a Római Egyezmény 6. cikkének (2) bekezdésében foglalt rendelkezéseket akként kell értelmezni, hogy még akkor is, ha a munkavállaló a munkaszerződés tárgyát képező munkát nem csupán szokásos módon, hanem egyben huzamosan és megszakítás nélkül ugyanabban az országban végzi, a nemzeti bíróság e rendelkezés második albekezdése alapján mellőzheti az ezen országban irányadó jog alkalmazását, amennyiben a körülmények összessége arra utal, hogy az említett szerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll.

C – Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett második kérdéstről

72. Második kérdésével a kérdést előterjesztő bíróság azt kívánja megtudni, hogy az első kérdésre adandó igenlő válaszhoz szükség van-e arra, hogy a munkaszerződésben részes feleknek a szerződés megkötésekor vagy legalább a teljesítésének megkezdésekor arra irányuljon a szándéka, vagy tisztában legyenek azzal, hogy a munkát huzamosan és megszakítás nélkül ugyanazon országban fogják végezni.

73. Mivel az első kérdésre nemleges választ adtam, úgy vélhetnénk, hogy a második kérdés megválaszolása már nem szükséges. Világosan látható ugyanis, hogy e második kérdés arra irányul, hogy ahhoz, hogy az alapügyben eleve mellőzni lehessen a Római Egyezmény 6. cikkének végén szereplő kivételi záradék alkalmazását, amennyiben a munkavégzési hellyel kapcsolatban nem merül fel kétség, szükséges-e, hogy az alapügyben részes feleknek tudomása legyen a munkaszerződés teljesítésének tényleges helyéről és huzamos időtartamáról.

39 — Lásd többek között az 1996. december 2-i 118/97/EK tanácsi rendelettel (HL 1997. L 28., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 3. kötet, 3. o.) módosított és naprakésszé tett, a szociális biztonsági rendszereknek a Közösségen belül mozgó munkavállalókra és családtagjaikra történő alkalmazásáról szóló, 1971. június 14-i 1408/71/EGK tanácsi rendelet (HL L 149., 2. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 1. kötet, 35. o.) 13. cikke (2) bekezdésének a) pontját; a szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról szóló, 2004. április 29-i 883/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL L 166., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 5. kötet, 72. o.) 11. cikke (3) bekezdésének a) pontját, valamint a 883/2004/EK rendelet végrehajtására vonatkozó, 2009. szeptember 16-i 987/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL L 284., 1. o.) 16. cikkének (1) bekezdését.

40 — E tekintetben a 987/2009 rendelet 18. cikke akként rendelkezik, hogy „[a] munkáltatónak vagy az érintett személynek az alaprendelet 11–15. cikke alóli kivételek iránti kérelmét azon tagállam illetékes hatóságához vagy e hatóság által kinevezett szervhez kell – lehetőség szerint előzetesen – benyújtani, amely tagállam jogszabályainak alkalmazását a foglalkoztatott vagy az érintett személy kéri”.

74. Ugyanakkor, mivel e kérdés potenciálisan és átfogóbban arra utal, hogy a Római Egyezmény értelmében a munkaszerződésre irányadó jog meghatározása során mennyire releváns figyelembe venni, hogy a munkaszerződés megkötése során, vagy legalább a teljesítésének megkezdésekor mi volt a felek szándéka, illetve miről volt tudomásuk, úgy tűnik számomra, hogy e kérdés bizonyos mértékben hasznos lehet.

75. E tekintetben az alábbi néhány körülményt szeretném megemlíteni.

76. Elég nyilvánvalónak tűnik számomra, hogy a felek e szándéka vagy tudomása nehezen vehető figyelembe azon kérdés szempontjából, hogy így vagy úgy jelezték-e valamely meghatározott jog alkalmazására irányuló választásukat. A Római Egyezmény 3. cikke ugyanis, amelyre ezen egyezmény 6. cikkének (1) bekezdése kifejezetten utal, előírja, hogy „[a] jogválasztásnak kifejezettnak kell lennie, vagy annak a szerződés rendelkezéseiből, illetve az eset körülményeiből kellő bizonyossággal ki kell derülnie”. A felek egyszerű szándéka vagy közös akarata nyilvánvalóan nem felel meg e feltételeknek, mivel azt legfeljebb hallgatólagos választás kifejezéseként lehet értelmezni, ami nem teljesíti a vonatkozó rendelkezésekben előírt feltételeket.

77. Ezzel szemben hajlok arra a következtetésre, hogy bizonyos szempontból hasznosak lehetnek azok a konkrét adatok, amelyeket a szerződés teljesítési helyével összefüggésben a felek tudomására hoztak. Következésképpen a feleknek a szerződés megkötésekor, vagy adott esetben a teljesítése megkezdésének időpontjában fennálló szándéka vagy tudomása, mivel konkrét és objektív adatokon alapul, releváns jelzés lehet azon ország azonosítása szempontjából, amellyel a munkaszerződés a legszorosabb kapcsolatban áll.

78. A bíróság tehát azon körülmények összességének vizsgálata során, amelyek alapján meghatározza, hogy a szerződés mely országgal áll a legszorosabb kapcsolatban, figyelembe veheti a szerződés teljesítésével kapcsolatos azon adatokat, amelyeket ténylegesen a felek tudomására hoztak.

79. Következésképpen azt javaslom, hogy a Bíróság a második kérdésre azt a választ adja, hogy a szokásos munkavégzési hely országa szerinti jog alkalmazásához figyelembe vehetők azok a konkrét adatok, amelyek bizonyítják, hogy a munkáltatónak és a munkavállalónak a munkaszerződés megkötésekor, vagy legalább a munkavállaló munkavégzésének megkezdésekor szándékában állt, hogy a munkát huzamosan és megszakítás nélkül ugyanazon országban végezzék, vagy legalább tudomásuk volt arról, hogy ez így lesz.

VI – Véggkövetkeztetések

80. Az eddigi megfontolások összességére tekintettel azt javaslom, hogy a Bíróság a Hoge Raad der Nederlanden által előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket az alábbiak szerint válaszolja meg:

- 1) A szerződéses kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló, Rómában, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott egyezmény 6. cikkének (2) bekezdésében foglalt rendelkezéseket akként kell értelmezni, hogy még akkor is, ha a munkavállaló a munkaszerződés tárgyát képező munkát nem csupán szokásos módon, hanem egyben huzamosan és megszakítás nélkül ugyanabban az országban végzi, a nemzeti bíróság e rendelkezés második albekezdése alapján mellőzheti az ezen országban irányadó jog alkalmazását, amennyiben a körülmények összessége arra utal, hogy az említett szerződés egy másik országgal szorosabb kapcsolatban áll.
- 2) A szokásos munkavégzési hely országa szerinti jog alkalmazásához figyelembe vehetők azok a konkrét adatok, amelyek bizonyítják, hogy a munkáltatónak és a munkavállalónak a munkaszerződés megkötésekor, vagy legalább a munkavállaló munkavégzésének megkezdésekor szándékában állt, hogy a munkát huzamosan és megszakítás nélkül ugyanazon országban végezzék, vagy legalább tudomásuk volt arról, hogy ez így lesz.